

10. Нефедов С. А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока / С. А. Нефедов. – М. : Территория будущего, 2008. – 751 с.
11. Освіта в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.com.ua/universities/?page=4&city=28&desc=1>
12. Підсумки роботи галузі зв'язку / Державна адміністрація зв'язку Міністерства транспорту та зв'язку України // <http://www.stc.gov.ua/uk/publish/article/63905>
13. Польовий М. А. Застосування кореляційного та дисперсійного аналізу для дослідження формування і функціонування регіональних хлібних ринків / М. А. Польовий // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України. Мова науки. Термінологія. Межвузівський збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1997. – С. 176 – 190.
14. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія / М. А. Польовий. – Одеса : Фенікс, 2011. – 288 с.
15. Польовий М. А. Системно-синергетична експланація біфуркації політичного процесу в країнах Північної Африки та Близького Сходу на початку 2011 року / М. А. Польовий // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2011. – Вип. 43. – С. 16 – 27.
16. Пригожин И. Наука, цивилизация и демократия [Електронний ресурс] / И. Пригожин ; пер. В. Н. Игнатъева // Futures. – 1986. – Vol.18. – № 4 (August). – P. 493 – 507. – Режим доступу: <http://study.ustu.ru/view/aid/95/1/Prigojin.doc>
17. Святець Ю. А. Злами в історії як точки біфуркації / Ю. А. Святець // Ейдос. Альманах теорії та історії іст. науки / редкол. : В. Смолій (гол. ред.) та ін. – К. : Ін-т історії України, 2008. – Вип.3.– Ч. 1. – С. 297 – 318.
18. Статистика населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stat6.stat.lviv.ua/MULT/Database/Population/ databasetree_uk.asp
19. Тернер Дж. Социальное влияние / Дж. Тернер. – М. : Питер, 2003. – 256 с.
20. Турчин П. В. Историческая динамика. На пути к теоретической истории / П. В. Турчин. – М. : URSS, ЛКИ, 2010. – 365 с.
21. Халтурина Д. А. Системный мониторинг: Глобальное и региональное развитие / Д. А. Халтурина, А. В. Коротаяев. – М. : УРСС, 2010. – 296 с.
22. Goldstone J. A. Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict / J. A. Goldstone // Journal of International Affairs. – 2002. – № 56/1. – P. 3 – 22.
23. Internet Word Stats: Usage and Population Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com/>
24. Przeworski A. Democracy and development : political institutions and well-being in the world, 1950-1990 / A. Przeworski, M. E. Alvarez, J. A. Cheibub et al. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 321 p.

УДК 323.25

ПОЛІТИЧНИЙ ГЕПЕНІНГ У СИСТЕМІ АКЦІОНІСТСЬКИХ ФОРМ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Наумкіна С. М., д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Груєва О. В., аспірант кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Україна)

Наумкіна С. М., Груєва О. В. Політичний гепенінг у системі акціоністських форм політичної активності.

Стаття присвячена вивченню політичного гепенінгу як форми політичної активності, яка виникає в добу постмодернізму. Гепенінг позиціонований як протестна акціоністська форма політичної участі. Наголошується на театралізованому, імпровізаційному характері гепенінгу, як мистецько-культурної форми, яка поширилася на поле політики. Вивчаються проведені за допомогою технології політичного гепенінгу акції наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Зокрема, аналізуються гепенінги польського руху «Помаранчева альтернатива», російські гепенінги «Субтропічної Росії», Партії любителів пива, руху «Фіолетових», арт-групи «23:59». Вивчаються українські політичні гепенінги починаючи від акцій «Променів чучхе».

Ключові слова: політичний гепенінг, політичний протест, постмодернізм, театралізація політики.

Наумкина С. М., Груева А. В. Политический хэппенинг в системе акционистских форм политической активности.

Статья посвящена изучению политического хэппенинга как формы политической активности, которая возникает в эпоху постмодернизма. Хэппенинг позиционирован как протестная акционистская форма политического участия. Отмечается театрализованный, импровизационный характер хэппенинга, как художественно-культурной формы, которая распространилась на поле политики. Изучаются акции, проведенные посредством технологии политического хэппенинга в конце XX – в начале XXI века. В частности, анализируются хэппенинги польского движения «Оранжевая альтернатива», российские хэппенинги «Субтропической России», Партии любителей пива, движения «Фиолетовых», арт-группы «23:59». Изучаются украинские политические хэппенинги, начиная от акций «Лучей чучхе».

Ключевые слова: политический хэппенинг, политический протест, постмодернизм. театрализация политики.

Naumkina S., Grueva O. V. Political happening in system forms of political activity.

The article is devoted to the study of political happening as a form of political activity that arises up in the epoch of post-modernism. Happening is positioned as a protest form of political participation. The theatricalized, improvisation character of happening as an artistically-cultural form, that spread to the field of policy, is marked. The actions conducted by means of technology of political happening at the end of the XX – at the beginning the XXI century are studied. In particular, happening of Polish motion the «Orange alternative», Russian happening of «Subtropical Russia», Party of beer lovers, motions of «Violet», art-group «23:59» are analyzed. Ukrainian political happening, beginning from the actions of «Rays of Juche» is studied.

Key words: political happening, political protest, post-modernism. theatricalization of policy.

Політичний гепенінг є малодослідженою протестною акціоністською формою політичної участі театралізованого характеру, яка виникає у добу постмодерну. Ми ставимо завдання проаналізувати політичний гепенінг, з'ясовуючи потенціал цієї мистецько-культурної форми у громадсько-політичному житті сучасної спільноти.

Філософсько-методологічне підґрунтя аналізу політичного гепенінгу підведене такими вченими, як Г. Арендт, Дж. Батлер, С. Зонтаг та ін. Серед наукових досліджень політичного гепенінгу виділимо доробок Д. Левчика, який аналізував ранні пострадянські гепенінги періоду 1991–1995 років. Гепенінг як акціоністська практика на пострадянському просторі є об'єктом аналізу Д. Буличевої. У розвідках вітчизняного історика В. Окаринського розглянуті українські акціоністські практики у період перебудови (контркультура), коли лише зароджувалися умови для вираження опозиційних ідей, виникають креативні формати протесту (зокрема, аналізується рух «чучхистів»). Відзначимо глибину аналізу акціоністських практик, характерну науковим доробкам української дослідниці-культуролога К. Станіславської. Н. Хома вивчає гепенінг як протестну форму політичної участі, театралізовану дію громадсько-політичної спрямованості.

Гепенінг у широкому розумінні є напрямом акціонізму; це певна форма дій, акцій, учинків, під час яких виконавці гепенінгу намагаються залучити глядачів до гри, сценарій якої окреслений лише приблизно. Теорія та практика гепенінгу опирається на художній досвід футуризму, дадаїзму, сюрреалізму, театру абсурду. Гепенінг зародився на межі модернізму та постмодернізму (започаткований у 1952 році).

Суттєвий наголос у політичному гепенінгу робиться на імпровізаційному началі; відсутній конкретний сценарій подій: лише частково передбачено ситуації й навіть розвиток сюжетних ліній, не завжди є відомі результати гри. Подія відбувається у реальному часі, завжди вперше та ніколи не може бути повторена. Особливість політичного гепенінгу – це не просто видовище, а зовні спонтанне (спровоковане, імпровізоване, непередбачуване і под.) дійство, учасниками якого стають цілком випадкові люди (їх участь обов'язкова у політичних гепенінгах).

Приклади політичних гепенінгів знаходимо у антикомуністичних акціях протесту кінця 80-х років XX століття. Так, під час протестів проти військової диктатури генерала В. Ярузельського, у Польщі з ініціативи В. Фидриха (Майора) був утворений політично-мистецький рух «Помаранчева альтернатива». Основна мета руху була в тому, щоб протестувати проти влади, використовуючи елементи абсурдизації, аби завуалювати протест і уникнути репресій комуністичного режиму. У формі різноманітних гепенінгів висміювалася комуністична система, цензура та влада загалом. Іронія, сарказм, гумор – основна зброя у гепенінгах «Помаранчевої альтернативи». За розповіддю В. Фидриха, «коли генерал Ярузельський запровадив військовий стан, люди писали різні гасла на стінах, проте їх зафарбовували. Всюди було дуже багато плям. І на тих плямах ми почали малювати гномиків. А після того як стався Чорнобиль, реальні гноми з'явилися на вулиці. Перед тим я роздав листівки, в котрих написав, що в центрі міста з'явилися гномики, а вирости вони тому, що їли чорнобильські гриби. Мешканці міста повинні їх привітати» [2]. Наступного разу частиною гепенінгу стала роздача капелюшків, яка супроводжувалася арештами тих, хто їх одягав. Але акції з капелюшками активізувалися, залучаючи щоразу більше людей, виглядаючи театралізовано, але поступово це призвело до зникнення страху людей перед правоохоронцями, шок військового стану минувся.

У рамках створеного В. Фидрихом руху «Помаранчева альтернатива» у 1986–2004 роках, митець організував майже шістьдесят гепенінгів у Польщі та її межами. Проаналізуємо кілька із них.

1. Гепенінг «Туалетний папір» (Вроцлав, жовтень 1987 р.) привертав увагу до проблеми товарного дефіциту при соціалізмі, коли люди мріяли про товари першої необхідності. Громадян закликали прийти 1 жовтня о 16 год. дня на вулицю Швидницьку, маючи зі собою туалетний папір. На гепенінг людей запрошували листівкою в дусі

сюрреалізму: «Туалетний папір, наймолодше покоління паперу, насправді не служить збільшенню пірамід, однак може спричинитися до розпаду не однієї Імперії. Сьогодні, у час соціалістичного сюрреалізму, який заволодів цілим світом, туалетний папір – це дипломатичний протокол, біла ворона польської гігієни. Людям подобається випикувати й малювати найпростіші знаки. Соціалізм із його екстравагантним поділом споживаних благ, а також ексцентричною суспільною позицією, поставив туалетний папір на вершину мрій. Зараз він просто недосяжний. Так само і крем для гоління належить до обмеженої еліти продуктів, за які треба боротися... Щоб нога в ногу крокувати з передовою світовою думкою, прийди на вул. Свідницьку о 16.00, принеси з собою папір, і... творімо. Творімо з нього незалежні суспільні, психічні, фізіологічні, космічні й транспортні композиції. О 16.00 поволі виймаємо папір і по клаптику роздаємо його людям. Ділімося справедливо. Хай справедливість почнеться з туалетного паперу! У певних специфічних ситуаціях стіймо на одній нозі» [Цит. за: 4, с. 41–42]. Масова роздача сангігієнічного дефіциту спрацювала краще за будь-яку демонстрацію.

2. Гепенінг «Референдум» (Варшава, 29 листопада 1987 р.). Під час нього знову ж піднімалася проблема товарного дефіциту. Гепенінг проводили у форматі матчу між футбольними командами зі символічними назвами – «Бідність» і «Добробут». Найактивніший уболівальник отримав купон на шматок копченої свинини для реалізації її покупцеві аж у 1990 році.

3. Гепенінг «РіОбітничий карнавал» (Вроцлав, 16 лютого 1988 р.) став першим справді масштабним закликком приєднатися до традиції Ріо-де-Жанейро й Венеції. Листівка запрошувала такими словами: «Одягніся святково!!! Ми з'явимося сповнені радості!!! Цього разу, після багатьох вдалих гепенінгів, міліція нас не чіпатиме. Утнемо кілька карнавальних штучок, а міліція буде спокійна, маленький фокус-покус і її або не буде, або вона сама приєднається до карнавалу – веселитиметься, танцюватиме і дуркуватиме разом з нами!» [Цит. за: 4, с. 48].

4. Гепенінг «Міжнародний день тайняка» (Вроцлав, 1 березня 1988 р.) був присвячений секретним співробітникам спецслужб чи розвідки (на жаргоні їх зневажливо називали сексотами). Без їх нагляду не проходив жодний гепенінг «Помаранчевої альтернативи» і щоб «вшанувати їх сумлінну працю» акціоністи запросили людей долучитися і допомагати спецслужбам у їхній нелегкій роботі. У запрошенні до участі в гепенінгу зазначалося: «Якщо хочеш побачити роботу Воеводського відділу внутрішніх справ, просто з'явися на вул. Свідницькій о 16.00 1 березня (вівторок) біля бару «Барбара». У цей день відбудеться урочистості з нагоди Міжнародного дня тайняка. Ініціатором свята є наш вроцлавський Воеводський відділ внутрішніх справ. Працівники цієї квітучої фірми належать до представників світових вершків. Як господарі вони запросили представників інших фірм: ФБР, Скотланд-Ярду, КДБ і інших. Одягніся відповідно – у чорні окуляри, капелюх, плащ, шкірянку або накидку. Візьми обладнання для прослуховування: трубку, лійку або мікрофон. Заохочуємо монтувати мікрофони в парасольки чи ціпки. Шанувальників Скотланд-Ярду просимо прийти з люльками. Надзвичайним козирем є собаки. На вулиці також відбудеться виставка аксесуарів служб охорони порядку. Поводься вільно, перевіряй документи в перехожих. Хай на твоєму плащі видніється службовий значок. Якщо тебе попросять до поліцейської машини, іди! Бо то твоє природне місце. Обрані винуватці свята одержать запрошення до академії. Не зігноруй цього великого шансу. Щастя тобі всміхається. Вийди йому назустріч» [Цит. за: 4, с. 44–45];

5. Гепенінг «Марш гномів» (Вроцлав, 1 червня 1988 р.). Близько 10 тисяч осіб у помаранчевих капелюхах гномів організували маніфестацію на вулиці проти уряду генерала Ярузельського, виголошуючи «Немає свободи без гномів» (один із найпопулярніших закликів часів Солідарності в Польщі – «Немає свободи без Солідарності»).

6. Гепенінг «Галопаюча інфляція» (Лодзь, 7 листопада 1988 р.) Кільканадцять осіб із табличками «Інфляція» галопають центральною вулицею міста, аж поки їх не затримує міліція. І вже наступного дня організатори заявляють, що всі економічні проблеми закінчилися, оскільки вчора лодзька міліція проявила справжній економічний інстинкт і затримала галопаючу інфляцію [4, с. 42].

7. Гепенінг «День солідарності з громадською міліцією» (Лодзь, 13 грудня 1988 р.). Це ще один гострий гротеск на діяльність інституту міліції. Під час гепенінгу виголошується гасло «Допоможи міліції – побий себе сам!». «Помаранчева альтернатива», назвавшись Галереєю маніакальної діяльності, видає інструкцію з поведінки для учасників: «Прогулюємося в окулярах туди-сюди, домагаємося затримання міліцією. Сміливо залазимо до приготованих для нас будок, вручаємо працівникам заздалегідь приготовані доноси на себе і своїх знайомих і заяви із проханням провести обшук у наших квартири. Дівчат просимо розважливо кидатися міліціонерам на шию. Ми вітаємо каральні органи, бо всі органи – наші!!! Громадянино! Допоможи міліції – побий себе сам! Геть диктатуру схем! Хай живе спонтанність!» [Цит. за: 4, с. 43].

8. Гепенінг «Збивання піни» (Вроцлав, лютий 1989 р.). В основу назви гепенінгу покладено польський фразеологізм «*bicie pianę*» в значенні розмовляти намарно, довго, або бурхливо й безглуздо обговорювати якусь справу. Кілька учасників, вдягнених у костюми, сидять за круглим столом і з поважними виразами обличчя збивають піну з яєчних білків. Сенсом гепенінгу була демістифікація віри в наради Круглого столу (переговорів між офіційною польською владою та профспілкою «Солідарність», які проходили у лютому – квітні 1989 року) та будь-який конструктивний діалог. За окрему плату глядачі також могли долучитися до процесу «збивання піни».

9. Гепенінг «Гайд-парк» (Лодзь, 5 червня 1989 р.) проводився на наступний день після перших виборів до Сейму та Сенату на основі нових правил. Сценографія гепенінгу побудована навколо боксерського матчу, де змагаються боксер-«Солідарність» та боксер-комунізм. Переможець чекає висока посада, однак бій закінчується обопільним нокаутом. І Л. Валенса, і генерал В. Ярузельський, і медіа трактували вибори як велику перемогу і священний обов'язок кожного. Проте 40 % населення не взяли участі в голосуванні, на чому загострила увагу «Помаранчева альтернатива», вважаючи це протестом людей проти політичної містерії, що відбувалася в країні.

«Помаранчева альтернатива» своїми гепенінгами карнавалізовано «вшанувувала» тогочасні державні свята, насамперед, річницю Жовтневої революції, свято Праці, 8 березня, дні виборів до національних рад. Численні

професійні свята також стали причинами та темами для гепенінгів («День міліціонера», «День війська», «День служби здоров'я» та ін.). Особливо «пошановувалися» річниця Жовтневої революції. Сятукувався її святвечір, бо власне 7 листопада трибуни і святковий настрій гарантовано лише для найвищих партійних функціонерів; натомість надвечір'я 6 листопада має стати святом кожного, варто лише прийти на вулицю Свідницьку, одягнувши щось символічно червоне. «Святвечір Жовтневої революції» є одним з найбільш видовищних гепенінгів: частина учасників переодягнена у червоноармійців або моряків, інша частина має червоні крила за спиною, тактична ціль – здобути бар «Барбара» (де продають червоний борщ), тактичний ворог – кордон міліції.

Загалом гепенінги «Помаранчевої альтернативи», на думку О. Коваленко, «елімінували почуття страху та нормалізували феномен вуличного протесту» [4, с. 46].

Зауважимо, що В. Фидрих продовжив свій «помаранчевий гепенінг» у дні української Помаранчевої революції 2004 року [15]. Із його ініціативи в Україну було привезено довжелезний помаранчевий шарф, сплетений поляками на знак солідарності з українцями на Майдані. Гепенінг був доповнений виготовленням із ініціативи Фидриха двох великих шоколадних голів кандидатів у президенти України В. Ющенко та В. Януковича; дорогою на Київ робилися зупинки, коли людям пропонувалося скуштувати «голови» (символ Януковича був об'їдений до неупізнаності, а символ Ющенко втратив небагато) [13].

Чимало прикладів політичного гепенінгу можна віднайти на пострадянському просторі, особливо у перші роки після розпаду СРСР. Покажемо їх характер на прикладі російських гепенінгів, які містили антикомуністичні, антиєльцинські, антипарламентські та інші критичні мотиви:

– покладення т. зв. «Суспільством дурнів» вінка до пам'ятника Леніну в м. Самара з нагоди дня народження вождя (22.04.1991 р.) із надписом «Леніну від дурнів». Акція зумовила подальше зіткнення «дурнів» ветеранами КПРС, які теж проводили на цьому ж місці мітинг [7, с. 51]. Гепенінг «Суспільства дурнів» мав характер контрпропагандистського антикомуністичного мітингу;

– гепенінг «Ініціативи революційних активістів» у Москві (01.04.1991), який проходив під гаслом «Збір коштів на канонізацію Бориса Єльцина». У результаті було зібрано 1 руб. 74 коп. Акція мала на меті висловити протест проти популістського возвеличення першого Президента Російської Федерації Б. Єльцина. Її форматом була імпровізована демонстрація за коронацію та канонізацію очільника держави. Також акція була спрямована проти офіційного підвищення цін, про що свідчили гасла: «Геть 2 квітня! Хай живе 33 березня» (ціни підвищувалися з 2 квітня);

– гепенінг-купання членів руху «Субтропічна Росія» у фонтані на пл. Пушкіна у Москві. Купання проводилися кілька років поспіль (починаючи з 1992 р.) 29 вересня «з нагоди чудесного порятунку Бориса з вод» (натяк-пародія на відоме падіння Б. Єльцина в Москву-ріку у 1989 р.). До «купань» долучалися й інші квазі-партії, як-от: Партія любителів пива, КПРС ім. Брежнєва, Партія диктатури плюралізму. Учасникам купання присвоювався титул «ельцинятко на ім'я Боря» (ймовірно, за аналогією з «жовтенятками»). Гепенінги мали характер антипрезидентської акції;

– гепенінг «Котити бочку на Думу!» (1995 р.) – акція проти нижньої палати російського вищого законодавчого органу, організована Партією любителів пива. Партійці прикотили до парламентської будівлі порожню бочку.

Головним актором гепенінгів у Російській Федерації виступали квазі-партійні організації з гумористичними назвами, наприклад, рух «Субтропічна Росія», Партія любителів пива, Партія диктатури плюралізму, Партія вільного кохання, КПРС ім. Брежнєва і т. д. Яскравим гепенінгом було саме створення та акції Партії любителів пива ім. А. Лінкольна: продемонстрований цілковитий дисонанс зі серйозністю за своєю суттю будь-якого об'єднання громадян: шанування хмільного напою, поцінування А. Лінкольна, який не має жодного стосунку до пивоваріння і т. д.

До політичних гепенінгів можна віднести такі «партійні» акції: 1) Партії любителів пива. Нею проведено гепенінг дарування Б. Єльцину як подарунка на день народження засобів для зняття похмільного синдрому в 1995 р.); 2) руху «Фіолетових». Вони декларували «Фіолетові прийдуть – багато хто піде!», «Майбутнє або фіолетове, або ніяке!» і под.

Окремо зупинимось на гепенінгах, які проводить рух «Субтропічна Росія». Ними ставилася абсурдна вимога покращити політичний клімат шляхом підвищення мінімальної температури навколишнього середовища до +20° С і зниження температури кипіння води до +50° С); вимога заборони проходження айсбергів через територіальні води Росії; вимога підвищення градусу горілки і т. д. Гепенінги цього руху проходять у визначені дати, наприклад, 28 травня, 24 вересня і т. д. Так, 28 травня члени «Субтропічної Росії» відзначають т. зв. «День Матіаса Руста або Урочисте очікування Другого Пришестя на Василівському узвозі» (у цей день у 1987 р. німецький пілот приземлився на Червоній площі). 24 вересня «Субтропічна Росія» проводить гепенінги з нагоди т. зв. «Дня замочування терористів»; цього дня 1999 р. тоді ще прем'єр-міністр В. Путін публічно ужив нелітературну фразу «Мочити у сортирі» під час коментування бомбардування 23.09.1999 р. російською авіацією Грозного. Гепенінг «Субтропічної Росії» щодо цієї події відбувається шляхом замочування вирізаних фотографій осіб, звинувачених у тероризмі, у воді.

Також «Субтропічна Росія» завжди висловлювалася щодо значимих політичних подій, наприклад, коли на Мадридському саміті НАТО (липень, 1997 р.) було прийнято рішення про розширення альянсу, «Субтропічна Росія» спільно зі ще однією карнавального типу організацією – «Броунівський рух», нагадали, що за фізичним законом Гей-Люссака усі об'єкти при розширенні охолоджуються. Заявлялося: «З огляду на це ми знімаємо зі себе будь-яку відповідальність за негативні кліматичні наслідки, які очікуватимуть території, охоплені процесом розширення НАТО. Рух «Субтропічна Росія» та «Броунівський рух» підтверджують свою прихильність ідеї створення єдиного

субтропічного простору для забезпечення ефективного взаємовигідного тепло- й енергообміну, який сприятиме встановленню динамічної рівноваги і постійної цілорічної температури довкілля на рівні 20 градусів Цельсія» [12].

Утворення такої та інших схожих карнавальних партій зумовлене запитом на прояв антивладного сарказму, критику партійних і виборчих «брудних» ігор, практикованих «класичними» партіями та ін. причинами. «"Сміхові" партії є своєрідною суспільною противагою партіям номенклатурного спектру» [6]; це ознака кризи у певній країні партогенези. Наприклад, Антибюрократична партія при висуненні кандидатів на виборні посади у списку вказувала не прізвища кандидатів, а політичні псевдо – Шуруп, Гвіздок, Болт і т. д.

Гепенінг Ю. Шабельникова і Ю. Фесенка «Ленін в тобі і у мені» або «Мавзолей. Ритуальна модель» (30.03.1998 р.). Виставковий зал, де проходив гепенінг, був декорований під ритуальний, а у центрі залу на високому задрапірованому подіумі стояв 80-кілограмовий торт в формі фігури В. Леніна у труні у натуральну величину (1 м 64 см). Гепенінг супроводжувався траурною музикою, люди заходили по черзі за аналогією зі справжнім Мавзолеєм. Учасники підходили для прощання з «тілом» і отримували свій шматочок торта. Акція обігрувала відомий вірш Л. Ошаніна «Ленін завжди з тобою». Це була насмішка над тоталітарною директивною примусового зображення вождя. «Поїдання» вождя автори гепенінгу розглядали як своєрідну метафору звільнення від зобов'язання його зображати.

Події на Сході України 2014–2017 років зумовили проведення низки політичних гепенінгів на підтримку України. Зокрема, активісти російського руху «Синій вершник» відомі низкою яскравих акцій, одна із яких була проведена на підтримку України (Москва, листопад 2014 р.). Гепенінг проводився за участю двох учасників (О. Басов, Є. Авілов): один лежав на землі біля підніжжя пам'ятника місту-герою Києву, накритий українським прапором, а інший із банкою червоної рідини пропонував відвідати «української крові». Прапором нагадувалося, що ним накривали убитих на Майдані протестувальників, а імітація крові символізувала протест проти тих, хто радіє смертям українців. 06.08.2014 р. петербурзька активістка Кадо вийшла на Невський проспект в образі «осліпшої Росії з кров'ю на руках». Жінка в одязі кольорів російського прапора і пов'язкою на очах видавала голосний крик на одній ноті та падала на асфальт. 21.11.2014 р. біля московського Кремля пройшов політичний гепенінг на відзначення річниці початку Євромайдану зі спаленням опудала В. Путіна [14, с. 272].

Російська арт-група «23:59» відома низкою гепенінгів. Наприклад, політичний гепенінг «Гноми» (25.03.2012 р.) передбачав викладання англійського слова «НАТЕ» (англ. hate – ненавидіти). До акції були залучені дванадцять осіб, котрі після виконання надпису на цьому ж місці запалили свічки [11, с. 173]. Ця акція є саме гепенінгом, а не перформансом, бо до нього почали залучатися проїжджі автомобілісти. Ненависть передбачалася щодо корумпованих і недружніх до громадян влади, силових структур, судів.

Першопрохідцями політичного гепенінгу в Україні дослідники називають були акції «Променів чучхе» (з вересня 1990 р.). «Промені Чучхе» вважаються першою в перебудовному СРСР (виникла у 1988 р. у середовищі Української студентської спілки) партією пародійного (помаранчевого) типу (такі організації пародіюють діяльність політичних партій і рухів; переймаючи зовнішні ознаки політичних партій, вони ставлять відверто безглузді й абсурдні цілі як програмні). В. Окаринський вважає, що гепенінг був головним політичним засобом Молодіжного революційно-патріотичного союзу (МРПС) «Промені чучхе» [9, с. 197]. «Промені чучхе» у своїх гепенінгах пародіювали й абсурдизували комуністичні ідеї. Розглянемо їх.

Група кївських студентів проголосила себе послідовниками вчення Кім Ір Сена, висунувши гасло перебудови СРСР за північнокорейським зразком [10]. У вересні 1990 року відбувся перший політичний гепенінг «Променів чучхе». Біля будівлі Київради, де незадовго до цього було піднято український синьо-жовтий прапор, на ділянці біля флагштока утворилося місце зібрань місцевих «пікейних жилетів». З'явилися листівки про те, що до червоного прапора УРСР, що був піднятий поруч, готується покладання «революційної квітки Кімченірхви» (названої, на честь Кім Чен Іра й обов'язковою для вирощування у кожній північнокорейській сім'ї). На призначену годину біля прапора зібралися учасники «Променів чучхе» і під крики «Ганьба!» на гранітну основу флагштока встановили горщик із зав'язкою бегонією та стрічкою від похоронного вінка з написом: «Червоному прапору від дітей Вождя».

Пік активності «Променів чучхе» у Києві припав на кінець 1990–1991 років. За цей короткий проміжок часу центральне кївське відділення «Променів чучхе» здійснило понад 50 резонансних заходів. Серед них: символічне закопування для нащадків книг М. Горбачова; хороводи навколо пам'ятника В. Леніну; виклики на ідеологічні двобої редакторів «недостатньо комуністичних» газет [3, с. 23]; «обстріл», за допомогою петард із меморіальної арсенальської гармати Верховної Ради, що «продалась буржуазним націоналістам» [8]; чіпання 21 серпня 1991 р. на дверях штабу УНСО оголошення: «Опечатано до выяснення обставин участя в путчі!»; «ганяння рухофренів» – провокування «національно-стурбованих» дідусів на Майдані Незалежності [5, с. 133–134].

У роковини Жовтневої революції, 7 листопада 1991 року, було на афшах анонсовано: «Степан Хмара знову серед людей», а далі конкретизовано програму дійства: «На майдані Незалежності відбудеться театралізоване свято «Урочисте побиття Степаном Хмарою полковника Григор'єва». У програмі свята організатори передбачали: мітинг, інцидент, незалежне розслідування, розстріл винних, буфет. Після інсценізації, у якій в ролі дійових осіб виступили члени «Променів чучхе», у підземному переході було урочисто встановлено пам'ятний знак із написами українською і російською мовами із радикально-протилежними інтерпретаціями події [3].

Також «чучхисти» привітали початок роботи одного з останніх, ще «радянських» з'їздів КПУ. Його делегатів закидали серпантинном і конфетті та зустрічали величезним плакатом: «Рішення з'їзду схвалюємо і вітаємо!», при тому, що з'їзд тоді ще не почався і ніяких рішень ще не прийняли [9]. Також відбулися урочисті проводи до Іраку загону «Пхеньянські яструби» (на відміну від «Соколів Жириновського», вони на своєму старенькому автобусі з написом «Замовлений. Київ – Багдад», доїхали лише до найближчої кнайпи [10, с. 198]. Якщо 7 листопада 1991

року, у річницю більшовицької революції, «чучейці» провели власне святкування на мотиви Жовтневої революції. Дійство відбулося на київському Майдані Незалежності з подальшою маніфестацією Хрещатиком і грандіозним мітингом на завершення. У ньому взяло участь близько 10 тисяч осіб [10].

Різноманітні гепенінги здійснювалися в дні студентської «революції на граніті» (02–17 жовтня 1990 року). Наприклад, біля флагштоків збирали кошти на «світову революцію» і квиток тодішньому голові Верховної Ради Л. Кравчуку до Москви. З часом умовою цього пожертвування було кидати лише однокопійчані монети. Згодом туди кияни почали кидати свої комсомольські квитки.

Велику кількість гепенінгів було проведено під час українських революцій, особливо Революції Гідності. Українська дослідниця Н. Авер'янова називає події мирного періоду Революції Гідності величезним за своїм масштабом гепенінгом [1, с. 50–51]. Кількість акцій періоду Євромайдану була настільки вражаючою, що дає матеріал для аналізу у подальших наукових дослідженнях.

Отже, політичний гепенінг – протестна акціоністська форма політичної активності театралізованого характеру; певна форма дій, акцій, учинків, під час яких ініціатори-виконавці акції залучають глядачів до гри, сценарій якої окреслений лише приблизно і розгортається непрогнозовано. Політичний гепенінг є імпровазією з активною глядацькою співучастю. Головним у гепенінгу є ігровий простір, у якому усі бажаючі можуть самовиразитися. Значна частина проаналізованих нами гепенінгів стосувалися новітнього періоду розвитку країн колишнього соціалістичного табору та СРСР, де гепенінги були відображенням суспільного запиту на прояв антивладного сарказму, критику партійних і виборчих «брудних» ігор, практикованих «класичними» партіями та ін. причинами. Такими вони залишаються і сьогодні.

Бібліографічний список:

1. Авер'янова Н. Консолідуюча роль мистецтва в сучасному українському суспільстві [Текст] / Н. Авер'янова // Українознавчий альманах. – 2016. – № 19. – 48–51.
2. Десятерик Д. Гном без гальм: організатор «Помаранчевої альтернативи» польський художник Майор про соціалістичний сюрреалізм, сексотів і євро [Текст] / Д. Десятерик // День. – 2005. – 02 груд.
3. Калініченко О. Полковник і демократи [Текст] // Антологія публікацій у газеті «Post-Postup» (1991–1994) / за ред. О. Кривенка. – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 23–24.
4. Коваленко О. Помаранчева альтернатива: мистецтво у політиці [Текст] / О. Коваленко // Європейський світ. – 2012. – № 6. – С. 32–54.
5. Кривенко О. Енциклопедія нашого українознавства [Текст] / О. Кривенко, В. Павлів // Енциклопедія нашого українознавства; вид. 2-ге, випр. – К.: Дух і літера, 2003.
6. Левчик Д. «Смеховые» партии [Текст] / Д. Левчик // Моя газета. – 1996. – № 14. – 17 апр.
7. Левчик Д. А. Политический «хэппенинг» [Текст] / Д. А. Левчик // Социологические исследования. – 1996. – № 8. – С. 51–56.
8. Лейбедев-Кумач Д. Україно наша чучейська... [Текст] / Д. Лейбедев-Кумач // Дзеркало тижня. – 2004. – 3 верес.
9. Окаринський В. Риси контркультури у суспільних процесах періоду перебудови в Україні (друга половина 1980-х – 1991 рр.) [Текст] / В. Окаринський // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – Сер.: «Історія». – 2010. – № 1. – С. 190–203.
10. Полухович Д. Висміяні монстри / Д. Полухович [Текст] // День. – 2006. – 15 верес. – № 156.
11. Скиперских А. В. Политические перформансы арт-группы «23:59» в дискурсы литературных текстов [Текст] / А. В. Скиперских // Вест. Воронеж. гос. ун-та. – Сер.: «История. Политология. Социология». – 2013. – № 2. – С. 172–176.
12. Совместное заявление Координационного совета Движения «Субтропическая Россия» и Наблюдательного совета Броуновского движения по поводу планов расширения НАТО (1997). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politika.su/str/970710n.html>
13. Стах В. Вальдемар Майор Фридрих: «Краснолюбки всіх країн – єднайтеся» [Текст] // Україна молода. – 2005. – 16 листоп.
14. Khoma N. Political happening as a protest from of political participation [Text] / N. Khoma // Studium Europy. – 2015. – № 3. – pp. 267–273.
15. Krasnoludki jadą na Ukrainę [Text] // Pomarańczowa alternatywa – happeningiem w komunizm. – Kraków, 2011. – 36 p.